

Històries de l'adéu

Ja no existeixen, però encara hi són. Els pobles abandonats esquitxen la nostra geografia com a testimonis de temps no massa llunyans i de maneres de viure en procés de desaparició. EL TEMPS n'ha visitat alguns, acompanyat dels seus antics pobladors. Aquesta n'és la història.

No hi ha estadístiques. Els nombres oficials tenen poca memòria quan es tracta d'allò que ja ha deixat d'existir. Als documents no hi ha pobles abandonats. Quan les cases es deshabiten, el corresponent institut d'estadística dona la població per morta, n'elimina el padró i el terme municipal es fusiona amb un altre. El nom quedarà durant un temps en la memòria, potser més del que duren les edificacions que, sense que ningú en prenga cura, cauran

RICARD CUGAT

Vicente Madrid, alcalde de Domenyo. Encara té projectes per a rehabilitar el poble vell i abandonat.

una darrere de l'altra. Primer vindrà un forat petit a la teulada que permetrà a la pluja arribar fins a les bigues de fusta; després la humitat s'encarregarà de podrir-les i engrandir el buc... ningú no se'n preocupa perquè, de pobles abandonats, als registres de les conselleries no n'hi ha.

Però hi són. La geografia dels Països Catalans no pot amagar l'existència de pobles fantasmes; desapareguts dels fitxers d'entitats locals, però encara presents, com un contrapunt romàntic i trist al nostre paisatge, cada dia més urbà. Cap territori no se n'escapa. Les Balears, la zona més agraciada pels diners ràpids del turisme, també en tenen el seu: Biniraig, abandonat el segle passat perquè una esllavissada va envair alguns dels seus carrers. Encara s'hi poden veure algunes cases, en altre temps habitades. A la Catalunya Nord, Sansà (el Conflent) aguanta durant l'hivern amb un sol veí i rep a l'estiu uns pocs visitants desitjosos de tranquil·litat.

Al Principat i al País Valencià, però, el fenomen no és una anècdota. La llista seria molt més llarga. Malgrat la diversitat de raons per les quals un poble arriba a ser abandonat, algunes apareixen en gairebé tots els casos: eren municipis petits de zones interiors, amb problemes d'infraestructres tan bàsiques com la llum elèctrica, el telèfon o l'aigua i d'economia bàsicament agropecuària. Als Pallars, els Ports, els Serrans, la Canal de Navarrès, la Cerdanya o les dues Ribagorces se n'hi poden trobar amb facilitat; amb molta. Noms com el Chopo (els Serrans), Lletó (la Cerdanya) o Àrreu (el Pallars Sobirà) ja no figuren en els mapes actualitzats. Només al Principat, el cens de poblacions ha passat de 2.039 municipis, el 1824, a 940 en l'actualitat. Aquesta reducció és deguda, en alguns casos, a la fusió de nuclis que no deixen d'estar habitats, però, la gran majoria de vegades, la desaparició d'un municipi en una estadística implica l'abandó d'un poble. La tendència a la reducció del cens no s'ha frenat, i només entre el 1950 i el 1985, segons indica un estudi elaborat per la Generalitat de Catalunya, les comarques de muntanya del Principat van perdre la meitat de la seua població i molts pobles quedaren totalment deserts.

En alguns d'aquests pobles, els vestigis no passen de ser murs enderrocats lluitant amb els herbots, en altres, però, algunes construccions: l'església o alguna casa que el propietari, forçat a emigrar, conserva per pura enyorança, evoquen, encara més cruament, el que allò va ser.

EL TEMPS ha efectuat un breu mostrari d'aquestes històries de comiat. Ha buscat antics habitants de pobles que tingueren vida i que ara no són més que record, ha recorregut amb ells els escenaris que els foren quoti-

dians i ha reviscut els moments més tristos, els de l'abandó. Grans projectes de la tecnocràcia franquista, durs combats en la guerra civil, línies elèctriques tallades... les raons han estat molt diverses, per a un mateix resultat: l'adéu.

Dels Serrans al Camp de Túria; passant per Badajoz. L'autovia que ve de València ha acabat a Lliria però la carretera encara és bona, la Conselleria d'Obres Públiques l'ha refeta fa poc. És la via que uneix la capital del Túria amb Castellfabib, l'últim enclavament del Racó d'Ademús, la comarca valenciana ancorada entre Castella i Aragó. A menys de cinquanta quilòmetres de València el visitant pot veure des de la carretera un salt d'aigua que serveix de decorat a un poble que s'enfila sobre la muntanya fins arribar a un castell del qual queda ben poc. Entre les dues revoltes del camí, l'espectador no té temps d'adonar-se'n, hi ha massa distància i el temps de contemplació és només un instant, però a Domenyo, aquest és el nom del poble, no hi viu ningú i la majoria de les cases són una pura ruïna.

La història de Domenyo quedà marcada quan en els anys 50 es va decidir la construcció de l'embassament de Loriguilla, que, als plànols, envaïa, entre altres, el seu terme municipal. En aquell moment, el desenvolupament del poble es quedà totalment aturat. Tot i que fins al 1980 encara hi visqué gent, a Domenyo no arribà mai ni la llum elèctrica, ni l'aigua potable, ni el clavegueram, ni el telèfon, ni l'assistència mèdica...

"Aquells anys semblava que vivíem al tercer món. Els pobles del voltant es desenvolupaven. Milloraven els seus accessos, a poc a poc arribava la llum o el telèfon, però ací no arribava res. Continuévem fent pujar l'aigua en someres fins a les cases. Tots els dies. No importava que la població, amb les obres de l'embassament i la carretera, haguera arribat fins a 800 persones perquè el Ministeri havia decidit que ens n'havíem d'anar. Segons els plans de construcció de l'embassament l'aigua arribaria a negar les hortes. Era poc de terreny, unes 600 fanecades, però molt productiu, i el poble vivia d'això i com que havien de matar la nostra font de supervivència no tenia sentit que ens hi quedàrem. Però la realitat és que el pantà no ha passat mai de dos terços del total i l'aigua no ha arribat allà on estava previst. Ens podríem haver quedat, probablement..." Vicente Madrid es protegeix amb un paraigua de l'aigua que cau de manera suau però insistent, mentre esquiva les enrunes que bloquegen els carrers. La pluja podrirà una mica més els suports de les poques cases que queden en peu. "Ací —comenta Vicente mentre assenyala una casa de dues plantes encara en bones condicions— feiem les reunions de l'Ajuntament". Vicente Madrid va arri-

bar a ser alcalde de Domenyo, el poble on va nàixer, l'any 1983. Aquelles eleccions encara es van fer entre els carrers que ara recorre, però ja no hi vivia ningú. Els veïns s'havien traslladat vint quilòmetres a l'est, però l'únic Domenyo oficial encara era el poble abandonat i allí hagueren de tornar per fer les votacions.

Ara Domenyo és un enclavament a la comarca del Camp de Túria, totalment envoltat pel terme municipal de Lliria. La plaça central es diu Plaça 7 d'octubre, una data dos dies anterior a la que figura en moltes altres places majors del País Valencià. "No ens hem equivocat -aclareix Vicente-. Ja sabem que el dia dels valencians és el 9 d'Octubre, però ací commemorem un altre dia més local: el 7 d'Octubre del 1987, quan ens van donar el decret de municipalitat". Fins a arribar a aquell moment, la gent de Domenyo

Domenyo és ara propietat de la Confederació Hidrogràfica del Xúquer. La seua accessibilitat ha estat un factor negatiu en la conservació de les cases.

RICARD CUGAT

hagué de patir una odissea plena de contradiccions i sorpreses, no totes agradables.

"Des que ens digueren que havíem de marxar, i com que no venia cap millora per al poble, començarem a buscar una nova ubicació. El 1965, jo encara vaig tractar d'aconseguir que l'aigua sobrant dels banys de Verche (un balneari proper) fóra canalitzada fins ací però no vaig tenir èxit. Vicente Giner Boira, que tenia un càrrec important en la confederació del Xúquer, responsable de l'embassament, va suggerir que podríem desplaçar-nos cap a Extremadura per aprofitar les inversions del Plan Badajoz. Afortunadament no li vam fer cas perquè això hauria representat la pèrdua total de la nostra identitat. També ens van dir que podríem anar amb el nou poble de Marines, que s'havia traslladat perquè la muntanya amenaçava de caure-li damunt, però això també hauria implicat perdre l'autonomia municipal, així que començarem a interessar-nos per la masia del Carril, que era una zona propera, en terra fèrtil i on ja s'havien instal·lat algunes famílies obligades a emigrar per un altre embassament, el de Benaixeve."

L'antiga masia del Carril és ara terme municipal de Domenyo, el nou, que encara manté la propietat sobre el vell. El poble té així terrenys en dues comarques, l'antiga (els Serrans) i l'actual (Camp de Túria). Arribar a consolidar-se com a municipi no va ser gens fàcil. Les primeres 50 cases, ara n'hi ha 116, es van construir sense cap autorització, instigades per la pressió dels veïns que ja no suportaven les condicions de vida del poble vell. Al capdavant, la pressió va produir efecte i, només en guany, els veïns de Domenyo començaran a pagar un preu simbòlic, 700.000 pessetes la més cara, per unes plantes baixes confortables i amples, en un lloc molt ben comunicat amb Lliria i València.

"Però ho hem passat molt malament -manifesta Vicente-. Implantar-nos volia dir prendre terreny en algun altre poble, en aquest cas a Lliria, una capital forta, que no ho volia. El 1979, quan ja gairebé tothom vivia al poble nou, ja era evident que l'aigua no arribaria a l'antic municipi i des de dalt vingueren ordres de fer-nos tornar. Però ja no volíem. No havíem tingut cura de les cases i poques estaven en condicions de rehabilitar-se. Així que era qüestió de prendre mesures contundents. El 1980, jo mateix vaig dir al propietari de la central elèctrica de Xelva, que feia arribar un corrent elèctric molt feble a Domenyo, que deixara d'emetre. Ell perdia diners i no li costà gens parar les instal·lacions. Els pocs que quedaven baixaren al nou Domenyo. Només hi quedà un habitant, un antic alcalde de la UCD, que era l'encarregat de fer pressió perquè hi tornàrem."

Els dos pobles, el poblat i l'abandonat, es troben prop. L'Ajuntament, que conserva la

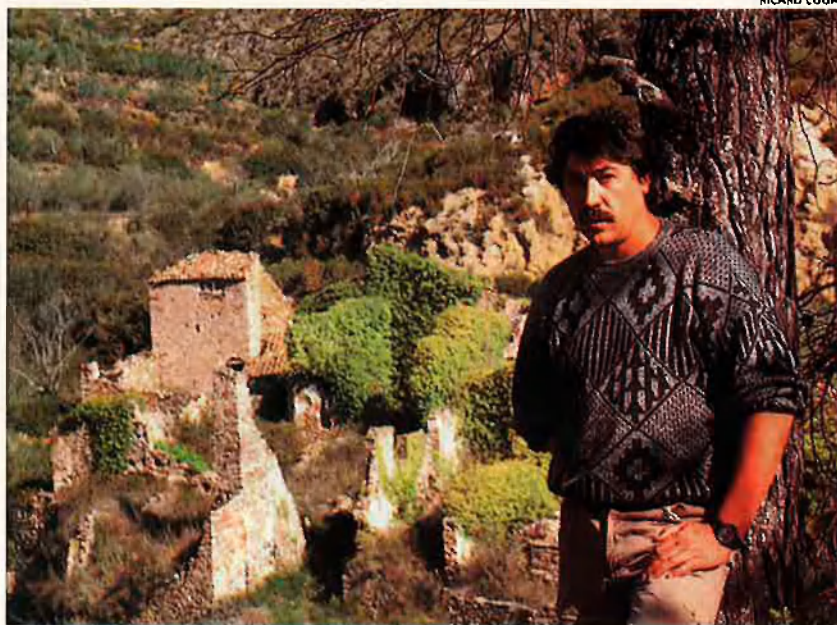
propietat dels carrers i del castell, trau bons beneficis del terme "de dalt". Hiberdrola ha muntat una central elèctrica i s'han descobert unes mines d'argila, activitats que han de pagar els seus corresponents impostos. Però els diners han arribat massa tard perquè la degradació física del poble és ja imparable.

Cedides a la Confederació a canvi dels nous habitatges, les antigues cases han estat deixades en mans de la climatologia i els campsites desaprofissats que, aprofitant la bona comunicació, s'han entretingut a desfer-les i, fins i tot, a celebrar alguna missa negra en l'antic cementiri. "Encara fa molt poc, la Conselleria d'Obres Públiques em va oferir pagar la rehabilitació de 35 cases si la gent les ocupava —comenta l'alcalde—. Però ningú vol ja tornar-hi".

Entre les cases enderrocades, Vicente encara pot situar els seus records: "Allà hi havia la sala de ball, ací vivia una nòvia meua, rossa, molt bonica, en aquella casa es va amagar el meu germà, que ajudava els maquis i era buscat per la Guàrdia Civil... —i la nostàlgia li esperona la imaginació—. Encara presentaré algun pla per relançar el poble; com a centre turístic d'interior, podria ser, que ara és moda..."

Històries d'abans de la guerra. "Mira com està i no descartes que algun dia nosaltres ens quedem igual". Antonio Gil és l'alcalde de l'Alcúdia de Veó (la Plana Alta). Al terme municipal de l'Alcúdia, dipersat pel mig de la serra d'Espadà, pertanyen també Veó, Benitandús i el Ginquer. Els dos darrers enclavaments estan deshabitats, "i als altres —comenta Antonio— hi viuen 130 persones, de les quals 110 són jubilats". Antonio encara pot identificar entre la brossa que creix imparable la casa que la seua família té al Ginquer, on només queda el mur de la porta. "Fins als anys 70 encara venia algú, entre ells mon pare, i es quedava per ací mentre feia les tasques agrícoles, però hi hagué un gran incendi que assolà tota la serra i cremà el poquet que encara en quedava. Ja no hi va tornar ningú".

La història de l'abandó del Ginquer, però, és anterior. Durant la guerra civil el front es va aturar durant nou mesos en les muntanyes que avancen a un costat i l'altre del poble, que quedà en una situació molt delicada. "Estaven al mig de la batalla —comenta Antonio—, de manera que hagueren de fugir. El front republicà, el duïen els anarquistes, i per això no és tan coneguda aquesta part de la guerra. Si et fixes, encara podràs veure les trinxeres en aquelles muntanyes. Jo sempre les he conegudes com "els turons de la mort". La veritat és que el Ginquer va ser un poble amb mala sort, Jaume i ja el va destruir quan va prendre

el castell perquè estava poblat per moros i els volia escarmentar. Després, ja en època moderna, cap al segle XIX, es va repoblar, però no va créixer molt. Abans de la guerra encara hi vivien uns 40 habitants i en aquest carrer, que era el principal —Antonio assenyala el que pareix una via però que ara no és més que un espai entre murs cobert de matolls i runes—, es feien les vaquetes en la festa major, quan venia gent d'altres pobles..."

Antonio Gil ara té por que el que li passà al Ginquer es repetesca amb l'Alcúdia de Veó. "Ja no cal que vinga una guerra. La gent se'n va senzillament perquè ací no troba què fer". Antonio continua vivint de les tasques agrícoles, les que tradicionalment han donat ocupació al poble, però reconeix que si la seua dona no aportara al pressupost familiar el seu sou de funcionària a Castelló, hauria de plegar: "A mi m'agrada viure ací i treballar la terra, però sense ajudes reals, no d'aquelles que només serveixen per mantenir una oficina tècnica i que ací no arriben mai, això no és rendible. Per exemple, ací tenim bones sureres però l'any passat, després de traure 3.000 quilos de suro i repartir els beneficis, no ens eixia ni a 2.000 pessetes per jornada. Enguany no sé si el recollirem."

Antonio, però, creu que les causes del des poblament del món rural no són només econòmiques: "Durant molt de temps, el treball al camp estava malament vist. Jo he conegut molts pares que no han volgut ensenyar els seus fills a treballar la terra perquè així no es quedaren a treballar ací. Molts d'aquells que han emigrat tornen i et miren amb menyspreu, com si foren superiors. Gairebé se'n riuen de tu quan veuen quant treballes i què en traus a canvi. Ja tenen la mentalitat de la ciutat, dels que vénen d'acampada el cap

Antonio Gil encara conserva una casa familiar al Ginquer. El poble va ser abandonat durant la guerra civil i va patir un incendi en els anys 70.

RICARD CUGAT

L'església de Dorve, dalt, és probablement l'edifici pitjor conservat del poble. Joan i Manuel, els seus darrers habitants, treballen ara de masovers a la Guingueta d'Àneu i viuen en casa aliena.

de setmana i t'ho destrossen tot. Vénen només a aprofitar-se'n però no saben que tot necessita un manteniment. Si no hi ha ningú que cultive una mica de terreny, per exemple, què menjarà la perdiu que vénen a buscar els caçadors?"

Lluny de les pistes d'esquí. Encara figura als mapes, la gent en parla i t'indica el camí, però adverteix: "Haurà de deixar el cotxe. No hi ha pista fins allà dalt." Des de la Guingueta d'Àneu (el Pallars Sobirà) s'ha de caminar una hora, sempre cap amunt, per arribar a Dorve, un poble típicament pirinenc, amb les cases protegides per teulades de pissarra.

Joan i Manuel, que treballen de masovers a la Guingueta, l'abandonaren el 1981 i deixaren buit el poble. "Era dur -comenta Manuel-, però s'hi podia viure. Teníem la nostra casa i cuidà-

vem el ramat. Però el 1981, FECSA ens va dir que la instal·lació antiga de l'electricitat, que venia d'una central que tenia un particular a Escaló, ja no servia, que havíem de pagar-ne una de nova per rebre la llum a 220. Érem pocs i sortia molt cara, així que vam haver d'abandonar. Sense llum, sense telèfon i sense una pista per anar-hi amb cotxe ja no vam poder aguantar. Què havíem de fer?, doncs fotre el camp i acabar la comèdia".

Els dos han pogut establir-se a la Guingueta, "però hem de treballar per a altri -aclareix Joan- i vivim a sa casa mentre la nostra és buida allà dalt. Si fessin una pista, hi tornàriem, sense dubtar-ho".

Les cases de Dorve encara es troben en bon estat. Només l'església té part de la teulada enfonsada. Entre els enruns un llibre groguenc recorda temps passats: és una recopilació dels butlletins eclesiaístics del bisbat de la Seu d'Urgell, datat l'any 1904. En una de les seues pàgines s'hi pot llegir: "*Dorbe. A esta parroquia, que tiene por titular á S. Bartolomé y consta de veinte y un vecinos...*" Eren temps millors; però la història de Dorve encara no ha conclòs.

La solidesa de la construcció hi té molt a veure amb el bon estat de conservació de les cases, però també la presència d'un personatge que no vol identificar-se i que als pobles del voltant coneixen com el *Hippy*. Vingué de Barcelona, va conèixer el lloc i, així que va poder, comprà la casa i les terres on viu amb la seua dona i quatre fills, que han de fer dues vegades al dia el recorregut d'una hora a peu fins a la Guingueta per poder arribar a l'escola. "Aquí estem bé, el poble queda lluny de les estacions d'esquí i la gent no ens molesta. Si fessin una pista per poder arribar en cotxe -comenta el Hippy- la veritat és que no m'agradaria. Preferereixo estar

Espectacle inaugural del Stockholm Water Festival

XARXA TEATRE presenta:

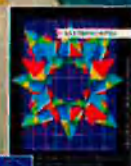
Veles e Vents

Espectacle de cloenda de les activitats inaugurals del túnel del canal de la Mànega

Teatres
DE LA GENERALITAT VALENCIANA

Ministerio Nacional de los Artes Escénicos y la Música
MINISTERIO DE CULTURA

RICARD CUGAT

A Rodès sí que ha arribat el telèfon i la llum elèctrica. Els seus cinc habitants, però, tot i que han aconseguit una relativa seguretat econòmica, veuen el futur llunyà en un altre poble més gran.

així. Puc treballar l'horta i llogar-me en estiu com a vaquer i amb això tenim prou."

Malgrat que el consideren una mica excèntric, els antics habitants de Dorve saben que aquest "neorural", segons la darrera terminologia, vigilarà l'estat del poble i els avisarà si passa alguna cosa. Manté per ells una flameta encesa, que no es resigna a apagar-se.

La història de l'abandonament de Dorve no és

una excepció a la comarca. Com ell, molts pobles del Pallars Sobirà es troben en situació límit. La jubilació dels seus habitants o la fluctuació dels preus dels productes de ramaderia pot convertir-los en nous "pobles fantasma". L'arribada de les infraestructures només ha aturat momentàniament la fugida constant dels seus habitants cap a la ciutat.

A Rodès, per exemple, pocs quilòmetres al sud de Dorve, s'hi pot accedir per carretera i els seus cinc habitants disposen de telèfon, electricitat i aigua. "No podem créixer —comenta Pepita Oliva— perquè amb una casa més ja tindríem problemes de proveïment d'aigua, però de moment, ens defensem bé". Amb el seu marit, Federico, la seua filla Cèlia, d'onze anys, i els seus veïns, la jove parella de nou-casats formada per M. Àngels i Ramon mantenen al poble una activitat que encara els hi surt a compte.

Amb els esforços concentrats en la ramaderia, els habitants de Rodès, molt més joves del que és habitual en aquests pobles, es miren amb un cert escepticisme els turistes que practiquen ràfting allà baix, en les aigües braves de la Noguera-Pallaresa. "Criem *tocinos*, ovelles, vaques i egües —comenta M. Àngels—. És un treball molt sacrificat, que no et deixa molt de temps lliure perquè els animals han de menjar tots els dies, i sempre vas bruta, però també és una feina independent. Jo he viscut a la ciutat i no m'en faig. Aquí tens la gent només quan la vols".

RICARD CUGAT

Federico, amb 50 anys, és una mica més pessimista, recorda que ha de munyir la llet cada dia i dur-la cada dos a Rialb perquè els de Copirineu ja no vénen a per ella. El litre, a més, li'l paguen a 42 pessetes, "talment com fa deu anys".

Però, malgrat les dificultats, tant ell com Pepita tenen clar que aquell és el seu lloc. "Perquè, a la nostra edat —comenta Pepita—, on hem d'anar?"

Rodès, doncs, encara és un poble ben viu, però els seus cinc habitants no neguen que els projectes de futur apunten a una emigració i totes dues famílies han adquirit cases a Rialb o Sort, pobles més grans i millor equipats, pensant en la jubilació. Així, si Cèlia no recull el testimoni familiar, com no ha fet cap dels seus tres germans, l'adéu no serà més que qüestió de temps. Irreparable.

I Rodès serà un altre nom que s'esborrarà de les llistes oficials.

Jordi Sebastià